

Daniel Daukševič

Uniwersytet Wileński / Vilniaus universitetas

daniel.dauksevic@flf.stud.vu.lt

ORCID: 0009-0009-1811-9302

Kinga Geben

Uniwersytet Wileński / Vilniaus universitetas

kinga.geben@flf.vu.lt

ORCID: 0000-0001-6107-0190

CZY MŁODZIEŻ POLSKA NA LITWIE CHCE MÓWIĆ POPRAWNIE PO POLSKU? ANALIZA POSTAW JĘZYKOWYCH

1. WSTĘP

W niniejszym artykule rozumiemy postawy językowe szeroko, przede wszystkim jako emocjonalną ocenę języków (Garrett 2010: 23). Zbadanie postaw językowych umożliwi przewidywanie rozwoju języka polskiego poza granicami kraju, który jest uzależniony od wielu czynników wewnątrzjęzykowych i zewnątrzjęzykowych. Wśród tych pierwszych Stanisław Dubisz (2013: 8) wymienia m.in. socjolingwistyczne funkcje polszczyzny, moc języka polskiego w porównaniu z językiem urzędowym danego państwa oraz sprawność językową członków polonocentrycznej wspólnoty komunikacyjnej¹. Sposób, w jaki użytkownicy oceniają własny język, pozwala przewidywać ich wybory języka komunikacji w różnych sytuacjach (Garrett 2010: 21). Celem artykułu jest pogłębiona analiza postaw językowych polskiej młodzieży na Litwie ze szczególnym uwzględnieniem stosunku do poprawności języka polskiego. Taka perspektywa pozwoli uchwycić językowe preferencje badanej grupy, a tym samym umożliwi sformułowanie prognoz dotyczących dalszego rozwoju sytuacji językowej polskiej mniejszości na Litwie.

¹ Stanisław Dubisz (2013: 8) określa tym terminem zbiorowość polonijną lub polską poza granicami Polski, której podstawową cechą jest możliwość płynnego przechodzenia między kulturą polską a kulturą kraju stałego pobytu, co oznacza otwartość na asymilację lub integrację przy jednoczesnym zachowaniu elementów polskiej tożsamości.

Jednym z kluczowych czynników społecznych, wielokrotnie wskazywanym przez badaczy, jest zwarte rozmieszczenie mniejszości polskiej na Litwie, jej autochtoniczny charakter (Kurzowa 1993: 63; Mędelśka 1993: 5–30; Karaś 2007: 207) oraz funkcjonowanie polskiego szkolnictwa (Masojć 1996: 25–45; Geben, Zielińska 2020: 35). Zgodnie z danymi Powszechnego Spisu Ludności i Mieszkań Republiki Litewskiej liczebność mniejszości polskiej na Litwie stopniowo się zmniejsza. W 2011 roku Polaków było 200 317 (6,58% ogółu ludności), natomiast w 2021 roku – 183 421 (6,52%). Choć społeczność polska wciąż pozostaje najliczniejszą mniejszością narodową w kraju, to zauważalna jest niekorzystna struktura wiekowa grupy: najwyższy udział Polaków (7,2%) odnotowuje się w grupie wiekowej 50–59 lat, natomiast najniższy (5,3%) – wśród dzieci w wieku do 9 lat (Lietuvos Respublikos 2021).

Polskie szkoły na Litwie dążą do podniesienia prestiżu języka polskiego. W 2024 roku przywrócono egzamin maturalny z języka polskiego w szkołach mniejszościowych, a jego wyniki na poziomie państwowym są uwzględniane podczas rekrutacji na studia wyższe. Poza szkołami język polski funkcjonuje głównie w sferze prywatnej (używany w domu i wśród znajomych), a także jako język liturgii w kościołach na Wileńszczyźnie oraz w działalności instytucji i organizacji polskich, takich jak Dom Kultury Polskiej czy Związek Harcerstwa Polskiego. Jak zauważają autorzy raportu *Polacy na Litwie w świetle współczesnych przemian*, młode pokolenie Polaków na Litwie „poszukuje nowoczesnego modelu identyfikacji narodowej” (Eberhardt, Jundo-Kaliszewska 2024: 8). Młodzi Polacy nie odrzucają języka ojczystego, lecz starają się dostosować jego użycie do zmieniających się warunków społecznych i komunikacyjnych. Ze względu na liczne dyskusje na temat kondycji i przyszłości języka polskiego na Litwie toczące się w mediach polskich na Litwie (np. TVP Wilno 1.05.2022; zw.lt 11.11.2024) postanowiliśmy zbadać opinie młodzieży i jej doświadczenie środowiskowe.

Młodzi Polacy litewscy, którzy używają języka polskiego zarówno w formie standardowej, jak i gwarowej, są częścią wielojęzycznej i wielokulturowej Wileńszczyzny, gdzie muszą na co dzień komunikować się w kilku językach. Czy młodzież ma świadomość poprawności języka polskiego używanego na Litwie oraz interferencji w zakresie słownictwa i innych poziomów języka? Jaki ma stosunek do polszczyzny? Czy odczuwa presję, by rezygnować z wariantu mieszanego i posługiwać się językiem ogólnopolskim, czy przeciwnie – wstydi się mówić poprawną polszczyzną?

2. METODA BADAWCZA

Materiał pochodzi z badań ilościowych przeprowadzonych metodą ankietową w okresie od 26 lutego do 2 marca 2025 r. Istotnym elementem naszych badań było opracowanie kwestionariusza, który umożliwił pogłębioną analizę postaw językowych przy użyciu narzędzi Google Forms (zob. Załącznik 1). Link do kwestionariusza

został rozesłany za pomocą mediów społecznościowych, ogółem zebrano 170 ankiet. Do podsumowania wyników badania wybrano 98 kwestionariuszy (100%) według następujących kryteriów: uwzględniono wyłącznie respondentów w wieku 16–30 lat, którzy mieszkają na Litwie, zadeklarowali narodowość polską oraz wskazywali język polski jako ojczysty (lub jeden z ojczystych).

Dążyliśmy do poznania motywacji wyborów językowych w tych obszarach życia, które – jak już wielokrotnie wskazywano w opracowaniach poświęconych polskiej młodzieży na Litwie (Geben, Zielińska 2020; Masojć 2019; Dawlewicz 2000) – pozostają pod wyraźnym wpływem innych języków. Zależało nam na ukazaniu stosunku młodzieży deklarującej język polski jako ojczysty do poprawności językowej, do wersji standardowej języka i tzw. wersji mieszanej (Masojć 2023: 99). W ankiecie posłużyliśmy się pojęciem „języka ojczystego”, które interpretujemy zgodnie z określeniem opisanym przez Ewę Lipińską (2003: 15) jako pierwszy poznawany język, w którym osoba porozumiewa się z najbliższym otoczeniem. Język ojczysty nie musi być językiem najlepiej opanowanym ani najczęściej używanym na danym etapie życiowym. W sytuacji wielojęzyczności język ojczysty pełni funkcję tożsamościową: jest systemem językowym, do którego osoba jest przywiązana emocjonalnie i z którym chce się utożsamiać (por. Lipińska 2003: 15). Umożliwiliśmy wskazanie kilku języków ojczystych zgodnie z badaniami wielojęzycznych środowisk opisanymi przez Tove Skutnabb-Kangas (1981: 34), która uznaje, że osoby wychowane od dzieciństwa w wielojęzycznym środowisku mogą posiadać dwa języki ojczyste. Nie chodzi tu o deklarację jednakowej biegłości w obu językach, lecz o uznanie ich za wyraz podwójnej tożsamości językowej².

W ankiecie nie sugerowano respondentom nazw polszczyzny gwarowej, nazwano ją bardziej „mieszaną” polszczyzną, terminem używanym w opisie języka współczesnej młodzieży (Masojć 2023: 99). Celowo nie posłużono się określeniem „język prosty”, ponieważ „[...] nazwa ta różnie jest odbierana przez samych użytkowników. Jak pokazują badania na pograniczu białorusko-litewskim, dla części mieszkańców jest ona synonimem lokalnej odmiany języka polskiego, dla innych – gwary białoruskiej” (Jankowiak 2023: 45). W potocznym dyskursie młodzieży litewskiej polszczyzna w wariantach regionalno-gwarowych ze współczesnymi interferencjami z innych języków jest nazywana „językiem tutejszym”. Stosunek zaś do tej nazwy

² Skutnabb-Kangas (1981: 34) pisze: „Z licznych badań przeprowadzonych w różnych częściach świata wynika, że istnieje wiele osób, które identyfikują się z obydwojoma swoimi językami (i kulturami) i, gdy tylko mają taką możliwość, wybierają takie rozwiązania, które potwierdzają ich podwójną tożsamość” (tłum. własne; oryg. “It has emerged from a number of investigations in different parts of the world that there are a good number of individuals who identify with both their languages (and cultures) and who prefer alternatives which confirm their double identities whenever such alternatives are given”).

i do samego zjawiska jest niejednoznaczny³, dlatego postanowiliśmy zbadać postawy respondentów wobec tzw. „języka tutejszego”.

Wyniki zostały obliczone w programie MS Excel. Wypowiedzi respondentów są przywołane z zachowaniem oryginalnej pisowni, w oznaczeniach cytatów podajemy numer ankiety, płeć (K – kobieta, M – mężczyzna) i wiek ankietowanego.

3. ANALIZA WYNIKÓW BADANIA ANKIETOWEGO

Respondenci należą do pokolenia Polaków litewskich, które urodziło się i zostało wychowane po przystąpieniu Litwy do Unii Europejskiej. Średnia wieku uczestników wynosi 21 lat, mediana wieku – 20 lat. W badaniu wzięło udział więcej kobiet (n=63) niż mężczyzn (n=35). Wszystkie ankiety zostały wypełnione po polsku, co świadczy o znajomości wariantu pisanego tego języka. Wybraną grupę młodzieży mieszkającej na Litwie i deklarującej narodowość polską zapytano o język ojczysty. Z analizy szczegółowej danych widzimy, że 75,5% badanych (n=74) wskazało wyłącznie język polski jako swój język ojczysty. Dwa języki ojczyste zadeklarowało 20,4% (n=18), w tym 13 osób (13,3%) wskazało język polski i litewski, a 7 osób (7,1%) – język polski i rosyjski. Cztero respondentów (4,1%) zadeklarowało trzy języki ojczyste: polski, litewski i rosyjski. Odsetek osób deklaruujących wyłącznie język polski jest zbliżony do wyniku badań ogólnej populacji Polaków wileńskich, gdzie analogiczny wskaźnik wynosił 72,2% (Geben 2010: 74). Natomiast odsetek deklaruujących dwa języki ojczyste (polski i litewski) jest wyższy o 12 punktów procentowych. Warto również zauważyć różnice w deklaracji jednego lub kilku języków w zależności od płci: aż 81% kobiet zadeklarowało jeden język ojczysty, podczas gdy wśród mężczyzn odsetek ten wyniósł 66%. Może to świadczyć o tym, że kobiety są skłonne do bardziej jednoznacznych deklaracji tożsamościowych, podczas gdy mężczyźni chętniej deklarują bardziej złożone tożsamości językowe⁴.

Z analizy odpowiedzi na kolejne pytania wyłania się obraz złożonych postaw wobec języka ojczystego i dyglosyjnej sytuacji funkcjonowania języka ogólnego i gwary. Chcieliśmy zweryfikować znany z wcześniejszych badań socjolingwistycznych (Geben 2010: 78) obraz sfer użycia języka polskiego oraz sprawdzić, jakie zaszły zmiany. W odpowiedziach na pytanie „W jakich sytuacjach posługujesz się językiem polskim?” respondenci wskazywali różne kombinacje kontekstów użycia: w domu; w szkole / na uczelni / w innej placówce edukacyjnej; w kościele; wśród znajomych.

³ O krytycznym stosunku wykształconych Polaków litewskich do „języka tutejszego” zob. TSPMI tinklaraštis 20.05.2016. Młodsze pokolenie coraz częściej postrzega tutejszość jako powód do dumy, zob. Vyšniauskas, Pilarczyk-Palaitis 2024: 194.

⁴ Potwierdzenie takiej interpretacji znajdujemy w odpowiedziach też na inne pytania, gdzie widzimy silniejszą orientację kobiet na język normatywny.

11,2% nie zaznaczyło, że mówi po polsku w domu, co może oznaczać, że obecnie w rodzinie używany jest inny język. Chociaż kontekst edukacyjny (szkoła, uczelnia, inna placówka edukacyjna) był zaznaczony w odpowiedziach absolutnej większości badanych (85,7%, n=84), nie możemy jednak jednoznacznie stwierdzić, że wszyscy respondenci ukończyli szkoły z polskim językiem nauczania. Komentarze młodzieży świadczą o dodatkowych możliwościach użycia polskiego poza kontaktem bezpośrednim, które wcześniej nie były szerzej uwzględniane w badaniach. Chodzi m.in. o oglądanie treści wideo tworzonych przez młodzież (*filmiki na YouTube*, 18-M27) oraz prowadzenie czatów i konwersacji internetowych (*znajomi online*, 83-M20). Sfera czynnego użycia języka w środowisku wirtualnym odgrywa dziś szczególnie ważną rolę, ponieważ to właśnie w Internecie młodzież spędza dużą część swojego wolnego czasu.

4. OPINIE NA TEMAT POPRAWNOŚCI JĘZYKOWEJ

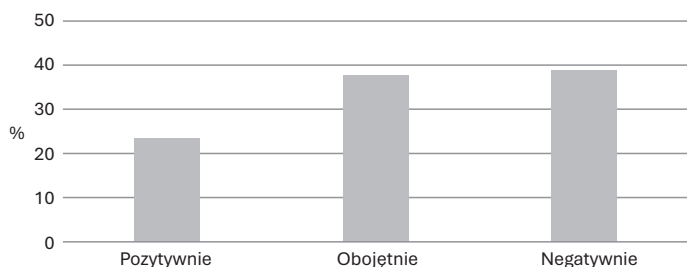
Respondentów poproszono o wyrażenie swojej opinii na temat poprawności języka polskiego używanego przez rówieśników⁵ w skali od 1 do 10, gdzie wartość 10 oznaczała doskonałą znajomość języka. Średnia ocena języka rówieśników wyniosła 6,6, a mediana – 7. Taki wynik jest zbliżony z wcześniejszymi badaniami przeprowadzonymi wśród uczniów szkół polskojęzycznych (Geben, Zielińska 2020: 37), w których znajomość języka polskiego najczęściej określano jako „dobrą” lub „średnią”. Warto zauważyć niewielkie różnice między płciami – mężczyźni ocenili poziom poprawności językowej swoich rówieśników nieco niżej (średnia 6,45) niż kobiety (średnia 6,69). Może to sugerować, że kobiety są bardziej wyczulone na normy językowe lub bardziej zaangażowane w sytuacje, w których obowiązują wyższe standardy językowe.

Sądy o języku mogą być zależne od środowiska społecznego, w którym młodzież przebywa. Analiza odpowiedzi na pytanie⁶ dotyczące reakcji otoczenia na używanie poprawnej polszczyzny (zob. Wykres 1) wykazała, że 23 osoby (23,5%) dostrzegają pozytywne nastawienie swoich znajomych do takiego sposobu mówienia. W opinii 37 badanych (37,7%) kwestia poprawności nie budzi w ich otoczeniu większego zainteresowania. Najliczniejszą grupę – 38 respondentów (38,8%) – stanowili ci, którzy zaobserwowali negatywne reakcje na poprawne posługiwanie się językiem polskim w codziennych sytuacjach komunikacyjnych.

⁵ Pytanie: „Jak oceniasz poziom poprawności języka polskiego wśród swoich rówieśników?”.

⁶ Pytanie: „Jak reagują Twój znajomi, gdy ktoś mówi czystą polszczyzną bez żadnych obcych wtrąceń?”.

Wykres 1. Jak reagują Twoi znajomi, gdy ktoś mówi czystą polszczyzną bez żadnych obcych wtrąceń?

Źródło: badania własne.

Z zestawienia przedstawionego na Wykresie 1 wynika, że reakcja otoczenia na polszczyznę bez zapożyczeń nie jest jednoznaczna. 38,8% zaznaczyło, że posługiwanie się „czystą” polszczyzną jest w ich środowisku niedostosowane do realiów codziennej komunikacji, a nawet budzi pewien dyskomfort, np. żartują, że ktoś jest czystym Polakiem⁷ (11-K22). W tej grupie znalazły się odpowiedzi, w których wskazywano, że mówienie „czystą polszczyzną” brzmi „dziwnie”, np. *Ze zdziwieniem, bo zazwyczaj tutaj językiem wszyscy rozmawiają* (33-K20). Zdaniem respondentów poprawna mowa bywa odbierana jako nienaturalna, dziwna, wręcz śmieszna. Niektórzy zauważali, że osoby mówiące bardzo poprawnie wzbudzają dystans i są postrzegane jako „intelektualiści” lub „Polacy z Polski”, co wprowadza do relacji poczucie obcości, np. *Raczej nie jest to mile widziane, wprowadza dystans* (37-M16). Zdarzały się przypadki, że poprawna mowa była postrzegana jako przejaw wywyższania się, co budziło opór:

Dziwią się z poprawnych polskich słów (75-K26); To jest trudne pytanie, ale więcej jest chyba zdziwienie, bo język polski na Wileńszczyźnie trochę się różni niż w Polsce (44-M23); mówią „dziwnie, mądrzy się czy prosto z Polski?” (60-K25).

Respondenci wskazywali, że w ich środowiskach dominuje gwara (wariant mieszany), więc poprawna polszczyzna jest odbierana jako nienaturalna. Jeśli ktoś używa poprawnej polszczyzny, to wywołuje zaskoczenie i naraża się na żarty otoczenia:

Mam różne towarzystwa, w jednym większość rozmawia czystą polszczyzną w innym to jest dziwne rozmawiać bez dodatków obcych wtrąceń (42-M25); Jeżeli ta osoba tak mówi zawsze to reagują normalnie, ale gdy starasz się w któryś moment siebie lub innych poprawić słyszysz komentarze „dlaczego raptem taką prawidłową osobą jesteś” (71-K23).

⁷ W cytatach zachowana pisownia oryginalna.

Wśród 23,5% badanych, którzy uważają, że otoczenie reaguje pozytywnie w sytuacji, gdy ktoś posługuje się poprawną polszczyzną, dominowały krótkie odpowiedzi:

Są ciekawieni (8-K27); Normalnie (47-M19); Pozytywnie (31-M24); Fajnie (56-K20); Na Polski język reagują, bardzo Dobrze! (57-K16); znajomi z uśmiechem, starsi z miłością (7-K20); chwalą, że rozmawia poprawnie po polsku (9-K18).

Do pozytywnych reakcji zaliczamy też takie, które mówią o zwyczajności sytuacji i akceptacji:

Blizsze otoczenie w żaden sposób bo to dla nas jest normą, dbamy o naszą polszczyznę, natomiast nowo poznani ludzie często pytają czy nie jestem z Polski :D (79-M25); Dobrze, zwracają uwagę, ale nie reagują negatywnie (50-K22).

W 37,7% wypowiedzi wskazano, że używanie poprawnej polszczyzny nie wywołuje w otoczeniu szczególnych emocji, jest przyjmowane obojętnie, a często wręcz nie jest zauważane:

Nikt tym się nie przejmuje (40-M21); spoko (61-K24); Rzadko to da się usłyszeć, ale reakcja jest neutralna (41-K17); Bywa, że dziwią się, ale najczęściej to po prostu nie reagują (5-M18); Neutralnie (29-M23); Żadnej reakcji (24-M20).

Na podstawie analizy opinii respondentów można stwierdzić, że stosunek otoczenia młodzieży z Wileńszczyzny do poprawnej polszczyzny (bez wtrąceń i zapożyczeń) jest zróżnicowany, większość odpowiedzi podkreśla pozytywne i neutralne reakcje (łącznie 61,2% wskazań). Opinie o stosunku otoczenia do poprawnej polszczyzny zależą od doświadczeń respondentów oraz osobistych przekonań na temat stanu języka polskiego na Wileńszczyźnie.

5. ŚWIADOMOŚĆ TRUDNOŚCI Z MÓWIENIEM PO POLSKU

Badani zadeklarowali język polski jako ojczysty (jako jeden z ojczystych), toteż chcieliśmy zbadać świadomość trudności związanych z posługiwaniem się tym językiem. Irena Masojć (2019: 49) pisze: „Większość uczniów ogólny wariant języka polskiego opanowuje dopiero w systemie edukacji (przedszkole, szkoła) jako język drugi. Mimo że w szkole jest określany jako ojczysty, nie spełnia wszystkich jego kryteriów zarówno pod względem kompetencji, jak i funkcji (zakresu użycia), w różnych rodzajach aktywności ustępuje miejsce językom drugim (litewskiemu, rosyjskiemu), a nawet obcemu (angielskiemu)”. Uformowanie kompetencji leksykalnej stanowi

największe wyzwanie w kształceniu poprawnościowym (Geben 2019: 59). Zapytano więc, czy respondenci odczuwają problemy z doбором słów po polsku⁸.

Większość (59,2%) respondentów twierdzi, że nie ma trudności ze słownictwem polskim, dominują wypowiedzi: *żadne; nie wiem; nie ma takich słów; brak*. Niektóre osoby nie miały na ten temat przemyśleń, np. *W tym momencie nie mogę podać przykładu* (40-M21); *w sumie nie mam problemu. Niewyobrażam jakie to mogą być słowa:*) (15-K19). Może to świadczyć o pewności językowej, przyzwyczajeniu do lokalnej odmiany polszczyzny oraz o braku refleksji nad poprawnością leksykalną.

40,8% (n=40) uznaje, że ma trudności ze słownictwem. Najwięcej osób (n=17) wymienia słownictwo specjalistyczne, urzędowe, naukowe, techniczne, abstrakcyjne:

Może matematyczne i informatyczne pojęcia (20-K18); Wyrazy z zakresu słownictwa urzędowego (4-K20); Zabrakłoby polskich słów, gdyby mówiłabym o zdrowiu (75-K26); Specyficzne terminy które znam tylko w innych językach (76-K21); Finansowe (konto, przelew itd.), urzędowe (nazwy formularzy, nazwy placówek itd.) (93-K30).

9 osób zwraca uwagę na słownictwo rzadko używane lub na trudności z przypomnieniem wyrazów po polsku:

Takie które żadko wykorzystuję (85-K16); Nazwy specjalistycznych przedmiotów życia codziennego (28-K19); Trudno powiedzieć. Czasami muszę zamyśleć się, ponieważ z mężem rozmawiamy w języku litewskim a z dziećmi po polsku. Myśleć już zaczęłam po litewsku, to dosyć często mam sobie w głowie przetłumaczać prawie wszystko (35-K28); Takie słowa które rzadko używa młodzież np. ozorek, chochła, komparastyczny (71-K23).

W 7 wypowiedziach są cytowane konkretne przykłady trudności z końcówkami czasownikowymi i poprawną wymową:

Wszystkie końcówki rodzajów (płci?), np.: nie „Ja jechał”, a „Jechałem” (5-M18); Długie, a szczególnie gdy kilka razy powtarzają się sz, cz (9-K18); „Stół z powyłamywanymi nogami” (50-K22); „Brzęczyszczukiewicz” (12-M19).

Zapóżyczenia wymienia tylko 5 osób, przy tym przyznaje się do świadomego ich używania:

Strasznie irytuje mnie zwrot „kolega z klasy” wolę nasz wileński spolszczony rusycyzm „jednoklasista” (79-M25); blin, praverstu, megautis, уныние (60-K25); worek, paczek / reklamówka (87-M16).

⁸ Pytanie: „Jakie słowa w języku polskim sprawiłyby Ci największy problem, gdybyś musiał/a mówić tylko po polsku?”.

Zdaniem respondentów posługiwanie się na co dzień słownictwem specjalistycznym w innym języku (najczęściej litewskim lub angielskim) utrudnia swobodne wyrażanie się po polsku⁹. Respondenci zauważali, że w kontaktach nieformalnych łatwiej im wyrazić emocje w innych językach (por. Geben, Zielińska 2020), np. mówiąc o *śmiesznej sytuacji* (4-K20); *O filmach, grach komputerowych* (54-M21). Jednak w wypowiedziach młodzieży ujawnia się przede wszystkim świadomość braków w zakresie terminologii zawodowej:

Pracując w logistyce w jęz. litewskim nie mogę poprawnie o niej mówić po polsku, ponieważ brakuje mi zasobu polskich słów (71-K23); O tym, o czym uczę się w języku litewskim (77-K19); Studiuję medycynę w jęz. litewskim, dlatego wszystkie terminy i choroby łatwiej mi zrozumieć i opowiedzieć po litewsku, niż tłumaczyć na jęz. polski (95-K21).

Respondenci przyznają, że dokumenty, formularze, terminy urzędowe i komunikacja z instytucjami są dla nich łatwiejsze w języku litewskim:

W sprawach urzędowych, nazwy ulic (ulice Wilna) (7-K20); O sprawach sądowych (43-K26); terminy ekonomiczne, ponieważ studiuję ekonomię w języku litewskim, sprawy gospodarskie (45-K22); Niektóre specyficzne terminy, np. związane z mechaniką samochodową, rzeczami urzędowymi (np. vaiko pinigai, prasymas itd.) (99-M21).

Zdaniem młodzieży najbardziej narażone na interferencję jest słownictwo związane z sytuacją w pracy, brakuje słownictwa technicznego, komputerowego i terminów medycznych.

6. PROPAGOWANIE POPRAWNEJ POLSZCZYZNY

Młodzi Polacy znają odmianę ogólnopolską i regionalno-gwarową języka polskiego. Rozmowa oficjalna determinuje użycie przez mówiących polszczyzny ogólnej, natomiast nieoficjalna – stylu potocznego polszczyzny ogólnej lub odmiany regionalno-gwarowej. Niniejsze badania potwierdzają, że istnieją sytuacje, w których prawie wszyscy (88,8%, n=87) starają się mówić poprawną polszczyzną¹⁰. Najczęściej respondenci zwracali uwagę na konieczność dostosowania się do rozmówcy – istotne jest to, z kim się mówi i w jakim kontekście:

Rozmowa z byłymi nauczycielami, osobami starszymi lub takimi, do których ma się szacunek (45-K22); Z księdzem, w okolicznościach oficjalnych, ze starszymi osobami, np. znajomymi babci lub wujka, kiedy odpowiadam na ankietę o polskość (68-M23).

⁹ Pytanie: „O jakich sprawach łatwiej Ci mówić w innym języku niż po polsku?”.

¹⁰ Pytanie: „Czy są sytuacje, w których starasz się mówić poprawną polszczyzną?”.

Aż 16 osób wymieniło szkołę i uniwersytet jako miejsca, gdzie należy mówić poprawnie, często z powodu obecności osób, wobec których jest odczuwany większy dystans lub szacunek:

Na przykład na uczelni z wykładowcami, administracją i tak dalej, z Polakami; W rozmowach z wykładowcami (46-M22); W szkole na lekcjach, podczas rozmawiania z Polakami (62-M17).

Podkreślano również, że rozmowy „z Polakami z Polski” wymagają dostosowania się do wariantu ogólnopolskiego:

Gdy bywam w Polsce, i są zajęcia z Polakami staram się rozmawiać poprawnie po polskiemu (85-K16); Kiedy wokół mnie jest dużo Polaków z Polski, a także kiedy jest potrzeba dać wywiad (41-K17).

Badania potwierdzają, że w opinii młodzieży rozmowy z nauczycielami, wykładowcami, starszymi osobami (dziadkowie, znajomi rodziny, księża) oraz wystąpienia publiczne (np. na uroczystościach szkolnych) wymagają użycia poprawnej, standardowej formy polszczyzny. Ważną rolę w propagowaniu poprawności językowej pełnią dziennikarze. Respondenci są świadomi, że muszą mówić z nimi poprawnie:

Gdy mieliśmy studniówkę... nie tak dawno... były pytania i to było filmowane, to pani powiedziała, że obowiązkowo musimy rozmawiać poprawnie:)) (21-K17); Kiedy wokół mnie jest dużo Polaków z Polski, a także kiedy jest potrzeba dać wywiad (41-K17); Kościół, telewizja (60-K24); W telewizji; Wywiady (47-M19).

TVP Wilno jest obecne na Litwie od 2019 r., co sprawia, że młodzież odczuwa większą motywację do poprawnego mówienia podczas imprez, które mogą być filmowane, i podczas udzielania wywiadów.

Jedynie 11,2% badanych (n=11) twierdzi, że nie ma sytuacji, w których stara się mówić poprawnie. Wszyscy z tej grupy zaznaczyli, że nie odczuwają presji dostosowywania swojego języka do otoczenia¹¹. Czworo z nich uważa, że nie warto dbać o poprawność języka polskiego na Litwie. Inni zaś są bierni językowo, ich wybory językowe opierają się na wygodzie i przyzwyczajeniach do wzorów środowiska, w którym funkcjonują.

Chęć zachowania poprawności języka polskiego deklaruje aż 82,7% (n=81) respondentów¹². W części odpowiedzi dominuje dość restrykcyjne poczucie, że trzeba stosować poprawną polszczyznę, by zachować polską kulturę i tożsamość:

¹¹ Z pogłębionej analizy tych ankiet wynika, że preferowany język codziennej komunikacji badanych to rosyjski (n=7) lub wariant mieszany (n=1). Język rosyjski jako najczęściej używany w mediach społecznościowych wskazało 9 osób.

¹² Pytanie: „Czy Twoim zdaniem warto dbać o czystość języka polskiego na Litwie, czy nie jest to już tak istotne?”.

Moim zdaniem to jest najważniejsze zadanie każdego Polaka na Litwie (48-M19); Zawsze warto dbać o czystość języków, ponieważ tylko tak można utrzymać język i nie dać mu zaginać w obcym kraju (4-K20); Tak, ponieważ jeśli każdy zacznie „aby jak” rozmawiać, to już nie może być mowy o tym, że jesteśmy polakami, a nie jakimiś „pulakami” (5-M18); Warto; myślę, że warto dbać o czystość języka polskiego na Litwie, ponieważ pomaga to zachować tożsamość narodową, kulturę i tradycję. Chroni język przed wpływami litewskiego i rosyjskiego, ułatwia edukację oraz zwiększa szanse zawodowe. Poprawna polszczyzna wzmacnia też pozycję polskiej mniejszości i ułatwia komunikację z Polską (21-K17); Tak, to jest ważne. To jak rozmawiamy świadczy o nas i naszym wykształceniu. Znajomość języków jest wartością. Smutny jest fakt, iż osoby nie znają dobrze swojego ojczystego języka. Jasne, że część osób ma mniejszą styczność z językiem polskim, gdyż pracują w języku litewskim czy angielskim (25-K25); Tak warto, ponieważ my młodzież, która przekazujemy ten język innemu pokoleniu (26-K19); Warto napewno, aby nie zniszczyć i niezapomnieć kim jesteśmy (Polacy na Wileńszczyźnie) (44-M23); Warto, ponieważ jeżeli uważasz siebie za polaka, to musisz dbać o swoją mowę (45-K22).

Niektóre osoby, które stwierdziły, że warto dbać o polszczyznę, czasem apelowały o przyjęcie wariantu mieszanego polszczyzny, co można zauważyć szczególnie w wypowiedziach respondentów płci męskiej:

Jest istotne, lecz nie trzeba sztucznie naciągiwać język polski na Litwie do poziomu polskiego w Warszawie (39-M20); Warto, ale bez przesady (42-M25); Warto dbać, ale nie czeba za mocno na to naciskać (67-M23); Warto dbać, ale to nie znaczy, że musimy zabronić mówić w jęz. tutejszym zwykłym (95-K21); Jest to istotne. Warto odróżnić własną etykietę językową, posługiwanie prawidłowymi formami, a jakimiś restrykcjami w tym zakresie. Myślę, że trzeba zachować swoją specyficzną gwarę, jednak tę gwarę nie stanowi mieszanka polsko-rosyjska, a raczej anachromizmy, elementy języka prostego i zapożyczenia z litewskiego, rosyjskiego, białoruskiego, które jednak nie stanowią większości naszego słownictwa, jak to może się zdarzyć używając tej mieszanki polsko-rosyjskiej, gdzie dosłownie co drugie słowo to rosyjski (99-M21).

14,3% badanych (n=14), którzy negatywnie ocenili potrzebę dbania o poprawność językową, wskazywało na różnorodne motywacje związane z uwzględnieniem sytuacji lokalnej kultury. Ich argumenty pokazują dążenie do odrębności kulturowej Wileńszczyzny i dostosowania się do wielojęzycznej rzeczywistości:

Myślę że teraz nie jest tak ważne (12-M19); Najpierw muszę spytać co to jest czysty język polski, bardziej dbał bym o mikro języki które zawierają kulturę odpowiedniej miejscowości (14-M27); uważam, że nie jest to istotne, bo jak już pisałem wyżej, jest to częścią naszej kultury, a nie wstydem. Napewno warto umieć porozumiewać się w poprawnym języku polskim, bo Polacy z Warszawy poprostu nie rozumieją języka tutejszego. Osobiście ja jestem dumny z tego że nasza mniejszość narodowa jest różna od wszystkich (54-M21).

Większość respondentów (67,3%, n=66) twierdzi, że nie odczuwa presji, by dostosowywać swój język do otoczenia¹³. Jednocześnie 32,7% badanych (n=32) zaznacza, że musi uwzględniać współmówcę i dopasowywać się do niego. Jako główny powód wymieniano potrzebę bycia zrozumianym: *Czasami muszę używać tak, aby osoba do której przemawiam bardziej rozumiała co chcę powiedzieć* (88-M29).

Stosunek młodzieży do języka poprawnego i mieszanego nie jest jednoznaczny. Większość badanych (61,2%, n=60) jest nastawionych liberalnie wobec funkcjonowania wariantu mieszanego, tzw. „języka tutejszego”¹⁴. Wielu respondentów zaznaczało, że sam fakt jego istnienia im nie przeszkadza, a wręcz jest wyrazem specyfiki regionu, jednak rażą ich zbędne zapożyczenia, np.

Język tutejszy mi nie przeszkadza, myślę ten język jest częścią kultury polskiej mniejszości na Litwie (81-M20); Nie przeszkadza, przeciwnie imponuje, jeżeli się nie przesadza (68-M23); Nie przeszkadza, tak jest ciekawiej i gdy ludzie przyjeżdżają z innych państw są szokowani wieloma językami posługujemy się (73-K19); Chciałabym, żeby był bardziej poprawny, jednak nie przeszkadza mi nasz język „tutejszy”, którym się posługujemy. Najważniejsze, moim zdaniem, jest odróżnianie, w jakich sytuacjach, którego „języka” użyć (6-K21); to jest cześć kultury która przechodzi z pokolenia w pokolenie i to trzeba doceniać i chronić, tym my jesteśmy unikalnym w codziennym świecie (14-M27).

Z kolei 38,8% (n=38) stwierdziło, że wariant mieszany im przeszkadza, głównie dlatego, że powoduje trudności w zachowaniu poprawnej polszczyzny: *Byłoby fajnie mieć czysty język, aby nie musiał przemyśliwać jak powiedzieć tak żeby cię zrozumieć, bo najczęściej przebieramy w głowie wszystkie języki i tylko wtedy próbujemy sformułować tekst lub zdanie* (64-K20).

Język polski jest używany najczęściej w postaci mówionej w kontaktach nieoficjalnych, zapytaliśmy więc respondentów, w jakich sytuacjach sami unikają posługiwania się polszczyzną¹⁵. Najwięcej osób (86,7%, n=85) odpowiedziało, że nie unika mówienia po polsku. Jednak 13 osób (13,3%) zaznaczyło, że w pracy i w mediach społecznościowych nie używa polszczyzny. W motywacjach zaakcentowano brak komfortu, niechęć do dodatkowych pytań i wewnętrzną potrzebę pozostania anonimowym uczestnikiem komunikacji. Język polski wskazuje na tożsamość mówiącego, a nie w każdej sytuacji te osoby chcą się ujawniać:

¹³ Pytanie „Czy zdarza Ci się odczuwać presję, by dostosować swój język do otoczenia? (np. mówić bardziej „mieszaną” polszczyzną, żeby nie wyróżniać się)”.
¹⁴ Pytanie: „Czy chciałbyś, aby język polski w Twoim otoczeniu był bardziej czysty i poprawny, czy nie przeszkadza Ci tzw. «język tutejszy»?” Pytając o tzw. „język tutejszy”, mieliśmy na myśli wariant mieszany polszczyzny, tak nazywany przez Polaków identyfikujących się z regionem, por. Vyšniauskas, Pilarczyk-Palaitis 2024: 193.

¹⁵ Pytanie: „Czy kiedykolwiek świadomie unikałeś/aś używania języka polskiego, np. w szkole, pracy, mediach społecznościowych?”.

Ponieważ, w moim otoczeniu najczęściej rozmawiają w języku Litewskim (12-M19); W mediach społecznościowych. Nie chciałam się zdradzać, że jestem Polakiem (32-M24); Bo niestety nie rozmawiam ładnie czysto po polsku (36-M20); z powodu otaczającego mnie społeczeństwa (41-K17); Aby nie mieć pytań lub niepotrzebnych dyskusji (69-K25); społeczeństwo było takie że by mnie wysmiało (83-M20); Ponieważ niektóre nie rozumieją język Polski (87-M16).

Niektórzy respondenci boją się krytycznej oceny z powodu niepoprawności językowej, niektórzy zaś unikają informowania o swojej narodowości. Wskazywano na naturalną dominację litewskiego: w szkole, pracy, instytucjach. Z analizy opinii wynika, że język polski nie zawsze jest funkcjonalny w sytuacjach formalnych lub zawodowych. Język ujawnia tożsamość mówiącego, co w pewnych sytuacjach jest postrzegane jako niewygodne.

7. PREFERENCJE W DZIEDZINIE JĘZYKA MEDIÓW

W odpowiedzi na pytanie o preferowany język codziennej komunikacji¹⁶ 52% ankietowanych (n=51) wskazało język polski, co oznacza, że odgrywa on ważną rolę w codziennych kontaktach młodzieży polskiej na Litwie. Polszczyzna jest postrzegana jako język bliski, domowy, naturalny, nawet jeśli nie jest poprawna. Język polski pozostaje najważniejszym wskaźnikiem identyfikacji tożsamościowej i kulturowej. Drugim najczęściej wybieranym na co dzień językiem był rosyjski, mimo że nie był językiem ojczystym respondentów. Do codziennej komunikacji wybrało go 22,5% (n=22). Część osób deklaruje, że używa go w rodzinie lub otoczeniu rówieśniczym, rosyjski funkcjonuje w lokalnej przestrzeni społecznej. Tzw. „język tutejszy” („wileński”)¹⁷ do codziennej komunikacji wybrałoby 7 osób. Angielski i litewski są nauczane w każdej szkole, używane w pracy, ale do codziennych rozmów wybrałoby je 5 osób. 8 osób podało odpowiedzi niejednoznaczne, np. kombinację kilku języków. Podsumowując wybór języka do codziennych kontaktów, można stwierdzić, że 52% młodzieży preferuje język polski i niemal równie liczna grupa (48%) – inne języki.

W analizie preferencji językowych młodzieży z Wileńszczyzny w kontekście mediów społecznościowych staraliśmy się ukazać motywacje stojące za wyborem konkretnego języka¹⁸. Na dominację języka rosyjskiego w dziedzinie języka mediów zwraca uwagę

¹⁶ Pytanie: „Gdybyś musiał/a mówić tylko jednym językiem przez cały dzień, jaki byś wybrał/a? (nie chodzi o sytuacje, w których wymagany jest język litewski)”.

¹⁷ Dwoje respondentów nazwało ten typ języka „po wileńsku”, pięcioro wpisało „tutejszy język”.

¹⁸ Pytanie: „Gdybyś miał/a prowadzić konto na TikToku lub YouTube, w jakim języku byś to robił/a i dlaczego?”.

m.in. Irena Masojć (2019: 46)¹⁹. W niniejszych badaniach rosyjski nadal wskazywano najczęściej (39,8%, n=39), chociaż rzadziej niż przed sześciu laty. Wśród głównych przyczyn jego popularności wymieniana jest większa liczba odbiorców języka rosyjskiego oraz większa szansa na osiągnięcie popularności w Internecie. Podkreślano łatwość słownictwa oraz jego zwyczajowe używanie jako popularnego języka mediów:

bo to jest najłatwiej (20-K18); bo mam lepsze słownictwo (46-M22); W języku rosyjskim, ponieważ także biegle rozmawiam, ale najbardziej dlatego, że patrzę filmów, wideo, słucham muzyki w języku rosyjskim i po prostu jestem bardziej pewna w tym kierunku, ponieważ łączę się w muzyce, „memach” i aktualnościach. Także, ludzi jest więcej mówiących w języku rosyjskim, niż w języku polskim czy litewskim, a to automatycznie powoduje większą liczbę oglądów (17-K23); W języku rosyjskim, bo bardzo dobrze znam ten język, a także w TikToku bardzo dużo ludzi mówiących na rosyjskim i dla mnie jest wygodniej (90-K16); Po rosyjsku, ponieważ jest to dość popularny język, który wiedzą większa część ludzi (15-K19).

Mimo że do codziennej komunikacji połowa badanych wybrałaby język polski, to jedynie piąta część respondentów (17,3%, n=17) użyłaby go do tworzenia treści na portalach społecznościowych, a głównym powodem takiego wyboru była dla nich najlepsza znajomość tego języka:

Polski, ponieważ jest to język dla mnie więcej ogarniony niż język litewski (58-K20); W języku polskim, ale na pewno by nie był tak sztuczny jak są prowadzone niektóre podcasty u nas na Wileńszczyźnie. Byłoby mi łatwiej wyrazić swoje myśli i być sobą (71-K23); Po polsku, bo nie musiałbym wychodzić z zony komfortu (79-M25).

Język polski jest językiem ojczystym respondentów, dominuje w ich życiu codziennym i łatwiej byłoby im używać go w różnych kontekstach, w tym w mediach społecznościowych. 6 osób wybiera „język tutejszy” do prowadzenia bloga (podobnie jak do codziennej komunikacji). Gwarowy lub slangowy język treści internetowych pozwala im zdaniem na wyróżnienie się i jest świadomie stosowany w tym celu:

Tutejszy, bo to śmieszne (47-M19); Po tutejszemu, ponieważ to tworzyłoby moją wyjątkowość (96-K16); w języku wileńskim (j.polski+j.litewski+j.rosyjski), a dlaczego no jakos nie wiem, naczadzien tak się rozmawia (21-K17).

Stosowanie języka angielskiego w mediach preferuje 18,4% (n=18), mimo że tylko 5 osób deklarowało go jako język komunikacji codziennej. W języku litewskim chętnie wypowiadałoby się w mediach więcej osób niż w komunikacji codziennej (8,2%, n=8), ponieważ jest to język środowiska, dla którego chcieliby tworzyć:

¹⁹ Masojć (2019: 46) pisze: „Badani młodzi ludzie oświadczyli, że pisząc blog, również najczęściej posłużyliby się językiem rosyjskim (60%), choć – inaczej niż w przypadku krótkich komunikatów – na drugim miejscu wymienili język polski (44%), a nieco dalej angielski (35%) i litewski (25%)”.

W j. litewskim, pierwsi fani byłyby osoby, które znajdują się w tym samym kraju (4-K20); litewskim, ponieważ jestem z Litwy (11-K22); W Litewskim, bo mieszkam w Litwie (19-K20); Zastanawiam się. Jeśli to by było adresowane do mieszkańców Litwy – to po litewsku (32-M24); Po litewsku :) jak i pisałam wyżej, myślę po litewsku (35-K23); Prowadzę w języku litewskim, bo mieszkam na litwie. Ale prościej byłoby na polskim, bo myślę w języku polskim (67-M23).

Media społecznościowe stanowią nową, ważną sferę kontaktów językowych, gdzie zauważalne jest dążenie młodzieży do posługiwania się różnymi językami. Preferencje wynikają z potrzeby dostosowania się do języka odbiorcy oraz z popularności danego języka, który umożliwia dotarcie do szerszego grona odbiorców. Wśród młodzieży z Litwy język rosyjski nie jest utożsamiany z polityką Rosji, lecz funkcjonuje przede wszystkim jako codzienny środek porozumiewania się w mediach społecznościowych (np. TikTok, YouTube). Respondenci wskazują na przyzwyczajenia komunikacyjne oraz panujące wzorce rozrywki w mediach masowych. Młodzież tworzy również treści rozrywkowe w Internecie w języku gwarowym (por. TVP Wilno, 18.08.2024), które cieszą się popularnością na Wileńszczyźnie.

8. PODSUMOWANIE

W podsumowaniu zwracamy uwagę, że analizowano grupę młodzieży (n=98) w wieku 16–30 lat, która zadeklarowała narodowość polską i język polski jako ojczysty (jeden z ojczystych). Wybór takiej grupy respondentów oznacza, że postawy wobec języka polskiego są ukształtowane w rodzinie lub szkole i są bardziej przychylne niż w populacji ogólnej Polaków na Litwie (por. Geben 2013: 229). Wielojęzyczność środowiska, w którym przebywają młodzi, wpływa na ich postawy wobec polskiego. Zwiększa się liczba osób deklarujących dwa języki ojczyste (polski i litewski). Z badań wynika, że młodzież wyraża z jednej strony chęć propagowania poprawnego języka polskiego, z drugiej zaś – liberalny stosunek do wariantu mieszanego. 40,8% (n=40) badanych wskazało na trudności związane ze słownictwem, szczególnie urzędowym i specjalistycznym. Chociaż respondenci chętnie posługują się polszczyzną w komunikacji codziennej, niektóre sfery życia pozostają od wielu lat domeną innych języków (komunikacja w oficjalnej przestrzeni publicznej, Internet). Mimo że zainteresowanie językiem rosyjskim spada, to nadal odgrywa on istotną rolę w komunikacji młodzieży w mediach społecznościowych. Nowym zjawiskiem jest coraz szersze posługiwanie się poprawną polszczyzną w kontaktach z dziennikarzami. Regularna obecność telewizji polskiej TVP Wilno na wszystkich lokalnych imprezach przyczynia się do utrwalania języka ogólnopolskiego w środowisku wileńskim.

Postawy polskiej młodzieży można uznać za wynik oddziaływania dyskursu medialnego, wzorców przyswajanych w rodzinie i szkole oraz wpływu wielojęzycznego

środowiska. Młodzi Polacy są przywiązani emocjonalnie do języka polskiego, jednocześnie dokonują pragmatycznego wyboru innych języków, np. w pracy czy w mediach. Badanie dotyczące postaw młodzieży wobec języka polskiego na Litwie wykazało pozytywne nastawienie do języka polskiego oraz ukazało złożony obraz relacji między językiem, tożsamością a codziennym funkcjonowaniem w wielojęzycznym środowisku. Język polski pozostaje ważnym elementem tożsamości narodowej, kulturowej i osobistej dla znacznej części młodego pokolenia Polaków na Wileńszczyźnie.

Bibliografia

- Dawlewicz, M. 2000. *Słownictwo socjolektu młodzieży polskiego pochodzenia w Wilnie (na podstawie badań ankietowych)*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Dubisz, S. 2013. Sytuacja języka polskiego w świecie. *Poradnik Językowy* 8, s. 5–12.
- Eberhardt, A., Jundo-Kaliszewska, B. 2024. *Polacy na Litwie w świetle współczesnych przemian – szanse, wyzwania, zagrożenia. Analiza strategiczna*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Garrett, P. 2010. *Attitudes to language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Geben, K. 2013. *Lietuvos lenkai ir lenkų kalba Lietuvoje*. W: *Miestai ir kalbos*, t. 2: *Sociolingvistikinis Lietuvos žemėlapis*, red. M. Ramonienė, s. 217–234. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Geben, K. 2010. Sytuacja językowa Polaków wileńskich. *Poradnik Językowy* 2, s. 70–83.
- Geben, K. 2019. *Współczesny język polski. Swoistość język polskiego na Litwie*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Geben, K., Zielińska, M. 2020. Funkcja ekspresywna języka rosyjskiego w wielojęzycznym środowisku młodzieży szkół polskich na Litwie i Ukrainie. *Poradnik Językowy* 3, s. 34–48.
- Jankowiak, M. 2023. *Šiuolaikinės baltarusių šnektos Lietuvoje. Pirmasis tomas: Varėnos rajonas. Współczesne gwary białoruskie na Litwie. Tom pierwszy: Rejon orański*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Karaś, H. 2007. Sytuacja języka polskiego na Litwie dziś. W: *Język polski jako narzędzie komunikacji we współczesnym świecie*, red. J. Mazur, M. Rzeszutko-Iwan, s. 207–224. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Kurzowa, Z. 1993. *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI-XX w.* Warszawa–Kraków: PWN.
- Lietuvos Respublikos 2021 – *Lietuvos Respublikos 2021 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai*. Online: <https://osp.stat.gov.lt/2021-gyventoju-ir-bustu-surasymo-rezultatai/tautybe-gimtoji-kalba-ir-tikyba> [dostęp: 20.04.2025].
- Lipińska, E. 2003. *Język ojczysty, Język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Masojć, I. 1996. Czynniki kształtujące świadomość językową Polaków na Litwie po drugiej wojnie światowej. W: *Język polski dawnych Kresów Wschodnich. Studia i materiały*, t. 1, red. J. Rieger, s. 23–45. Warszawa: Semper.
- Masojć, I. 2019. Miejsce języka polskiego w wielojęzycznym repertuarze uczniów szkół polskich na Litwie. *Polonistyka. Innowacje* 10, s. 35–50.

- Masoć, I. 2023. Zapożyczenia czy przełączanie kodów? Analiza integracji morfo-syntaktycznej litewskich i rosyjskich rzeczowników w powieści Bartosza Połońskiego „Robczik”. *Slavistica Vilnensis* 68 (1), s. 87–101.
- Mędelśka, J. 1993. *Język polski na Litwie w dziewięćciu dziesięcioleciu XX wieku*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP.
- Skutnabb-Kangas, T. 1981. *Bilingualism or not: The education of minorities*, t. 7. Clevedon–Avon: Multilingual Matters.
- TVP Wilno 1.05.2022 – *Jak Polacy na Litwie demonstrują swoją polskość i dlaczego to jest ważne?* Online: <https://wilno.tvp.pl/59921831/jak-polacy-na-litwie-demonstruja-swoja-polskosc-i-dlaczego-to-jest-wazne-124> [dostęp: 24.04.2025].
- TVP Wilno 18.08.2024 – *Język Wileńszczyzny*. Online: <https://wilno.tvp.pl/79949198/jezyk-wilenszczyzny> [dostęp: 24.04.2025].
- Vyšniauskas, V., Pilarczyk-Palaitis, A. 2024. Contemporary Self-identification as a “Tutejszy” in Southeastern Lithuania. *Český lid* 111 (2), s. 173–198. DOI: 10.21104/CL.2024.2.02.
- TSPMI tinklaraštis 20.05.2016 – Antonovič, M. Apie tuteiizmą. Online: <https://medium.com/tspmitinklarastis/m-antonovi%C4%8D-apie-tutei%C5%A1izm%C4%85-a12b2f1c00e8> [dostęp: 26.06.2025].
- zw.lt 11.11.2024 – *Polskość można podziwiać, można rozwijać, ale można też się z niej... śmiać. Saulius Andrukonis o poszukiwaniu tożsamości*. Online: <https://zw.lt/wilno-wilenszczyzna/polskosc-mozna-podziwiac-mozna-rozwijac-ale-mozna-tez-sie-z-niej-smiac-saulius-andrukonis-o-poszukiwaniu-tozsamosci/> [dostęp: 24.04.2025].

ZAŁĄCZNIK. KWESTIONARIUSZ

1. Ile masz lat?
2. Zaznacz płeć: M / K / Brak
3. Czy na stałe mieszkasz na Litwie? Tak / Nie
4. Jaki jest Twój język ojczysty (języki ojczyste)?
5. W jakich sytuacjach posługujesz się językiem polskim? (Zaznacz wszystkie odpowiednie opcje)
 - a) W domu
 - b) W szkole
 - c) Wśród znajomych
 - d) W kościele
 - e) Inne (jakie?)
6. Jak oceniasz poziom poprawności języka polskiego wśród swoich rówieśników? (Zaznacz odpowiednią cyfrę: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10 w skali 1–10, gdzie 1 to bardzo niski, a 10 to bardzo wysoki)
7. Jak reagują Twoi znajomi, gdy ktoś mówi czystą polszczyzną bez żadnych obcych wtrąceń?

8. Jakie słowa w języku polskim sprawiłyby Ci największy problem, gdybyś musiał/a mówić tylko po polsku?
9. O jakich sprawach łatwiej Ci mówić w innym języku niż po polsku?
10. Czy są sytuacje, w których starasz się mówić poprawną polszczyzną?
Tak (Jeśli tak, to jakie?) / Nie
11. Czy Twoim zdaniem warto dbać o czystość języka polskiego na Litwie, czy nie jest to już tak istotne?
12. Czy zdarza Ci się odczuwać presję, by dostosować swój język do otoczenia?
(np. mówić bardziej „mieszaną” polszczyzną, żeby nie wyróżniać się)
Tak / Nie / Inna odpowiedź:
13. Czy kiedykolwiek świadomie unikałeś/aś używania języka polskiego, np. w szkole, pracy, mediach społecznościowych?
Tak (jeśli tak, to dlaczego?) / Nie
14. Czy chciałbyś, aby język polski w Twoim otoczeniu był bardziej czysty i poprawny, czy nie przeszkadza Ci tzw. „język tutejszy”?
15. Gdybyś musiał/a mówić tylko jednym językiem przez cały dzień, jaki byś wybrał/a?
(nie chodzi o sytuacje, w których wymagany jest język litewski)
16. Gdybyś miał/a prowadzić konto na TikToku lub YouTube, w jakim języku byś to robił/a i dlaczego?

***Do Polish youth in Lithuania want to speak correct Polish?
An analysis of language attitudes***

Summary

This article aims to analyse language attitudes of Polish youth in Lithuania, with particular focus on their views regarding linguistic correctness and the standard variety of the Polish language. The study adopts a broad definition of language attitude as an emotional evaluation of language, shaped by social, political, and cultural factors. Based on a survey of 98 respondents aged 16–30, the research has shown that while Polish remains a key marker of cultural and national identity, its usage is increasingly influenced by Lithuanian and Russian, particularly in educational, professional, and digital contexts. Although 88.8% of participants report efforts to use standard Polish in formal situations, a significant minority display a pragmatic acceptance of the local mixed variety (“tutejszy”) and show flexible language practices shaped by social setting. Difficulties in lexical competence, especially in specialized fields, are common. The findings suggest that young Poles in Lithuania maintain an emotional attachment to Polish while adapting to the realities of a multilingual communication landscape.

Keywords: Polish language in Lithuania – quantitative research – language attitude – linguistic correctness – „the local mixed variety”

Adj. Marta Falkowska